

A argumentación, columna vertebral do pensamento multidimensional

REVISTA GALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 19-21

Tomás Miranda Alonso

Centro de Filosofía para Nenos. España
Catedrático de filosofía de E. Secundaria
Facultade de Humanidades de Albacete
(Universidade de Castela-A Mancha).
Xubilado

tomasmirandaalonso@gmail.com

EN QUE CONSISTE O PENSAMENTO MULTIDIMENSIONAL?

A proposta educativa da Filosofía para Nenos (FpN) parte do convencemento do poder transformador que ten, tanto para o individuo como para a sociedade, converter a aula nunha comunidade de diálogo, nunha *comunidade de investigación*, cuxos participantes se exercitan dende pequenos, como suxeitos activos da súa propia aprendizaxe, na realización dun *pensamento complexo*, capaz de dar sentido á multiplicidade e diversidade da experiencia humana, e participan, á súa vez,

activamente nas tarefas colectivas de construción de xeitos razoables de convivencia.

FpN é un proxecto educativo que pretende converter a aula nun laboratorio de racionalidade, onde os seus participantes aprenden dun xeito cooperativo a pensar, a sentir e a vivir dunha maneira razoable, buscando espazos de convivencia onde se respecte a diversidade, pero onde sexan posibles tamén unhas relacións xustas.

Lipman mantén o ideal ilustrado de que a educación ha ter como fin último o cultivo da racionalidade e o exercicio do pensamento crítico. Pero establece

unha interesante distinción entre “racionalidade” e “razoabilidade”. A *racionalidade* adoita referirse principalmente aos procesos cognitivos que teñen máis que ver coa investigación científica ou coa utilización dos medios necesarios para conseguir un fin determinado. Este segundo sentido corresponde á concepción da racionalidade como *destreza*, que se formula criticamente que medios hai que utilizar para conseguir unha finalidade dada, que non se cuestiona.

A *razoabilidade*, pola contra, non se identifica coa racionalidade científica, aínda que a inclúe, xa que ten que ver tamén cos aspectos da realidade que non poden ser entendidos só coa precisión da ciencia, como son os que se refiren ao sentido da vida e da acción do ser humano. Moitas das grandes preguntas que nos seguimos facendo os seres humanos non poden ser respondidas exclusivamente co método científico, o que non impide que poidamos pensar sobre elas e propor respostas razoables, susceptibles de seren discutidas criticamente.

A *persoa razoable* é aquela que é consciente da complexidade da realidade e, por isto, persiste no exercicio dun pensamen-

to complexo, non dogmático, consciente da súa propia falibilidade, aberto á crítica e ao cuestionamento do outro, ante quen está nunha constante actitude de escoita (Lipman, 1997).

O *pensamento complexo* é un *pensamento multidimensional*, pois é, á súa vez, un *pensamento crítico*, un *pensamento creativo* e un *pensamento coidadoso*, dimensións que son como as tres caras inseparables na realidade dunha especie de moeda tridimensional. Non se dá ningún deses tres tipos de pensamento sen a concorrencia dos outros dous (Lipman, 2016).

O pensamento é *crítico* cando constrúe bos xuízos, que se han basear en razóns e criterios; son autocorrectivos, teñen en conta as circunstancias e o contexto no que se emiten e buscan a verdade, a bondade, a beleza, o correcto.

O pensamento *creativo* avanza como a bolboreta que desprega as súas ás no horizonte, polo que é máis de tipo expansivo e inventivo; realiza conxecturas, formula hipóteses e imaxina; é cualitativo; prefere o estilo narrativo. Oriéntase en busca do sentido.

O pensamento que valora o que ten valor é un pensamento *coidadoso*, respectuoso co valor da racionalidade, capaz de apreciar a beleza e de admirar a virtude, protector do que paga a pena ser conservado; preocúpase e implícase no destino do mundo e dos seus habitantes, é compasivo.

DESENVOLVEMENTO DO PENSAMENTO MULTIDIMENSIONAL: ARGUMENTACIÓN E COMUNIDADE DE INVESTIGACIÓN

O pensamento complexo, ou multidimensional, desenvólvese mediante o *diálogo argumentativo* que manteñen os participantes nunha comunidade de investigación que busca unha obxectividade polimórfica, onde cada perspectiva serve para corroborar, complementar ou negar a forma de ver e de entender doutra perspectiva. O pensamento multidimensional oponse ao dogmatismo, á estreiteza de miras e á manipulación intelectual.

A *argumentación* é unha actividade na que os participantes buscan colectivamente, e mediante o diálogo, chegar a acordos válidos intersubxectivamente. Esta validez toma apoio na forza das razóns ofrecidas. As persoas que argumentan comprométese a usar a razón como único medio para buscar e xustificar a verdade dos coñecementos adquiridos ou a rectitude das normas propostas para regular unha conduta.

Na *comunidade de investigación* os estudantes e o profesor escóitanse uns aos outros con respecto, constrúen as súas ideas sobre as dos demais participantes, cuestionan as súas propias crenzas e prexuízos á luz da crítica que mutuamente se fan, contrastan os argumentos cos que apoian as súas opinións cos puntos de vista dos demais para atoparen boas razóns, axú-

danse nos procesos inferenciais a partir das afirmacións que fan, e esfórzanse por identificaren os supostos propios e alleos dende onde constrúen as súas opinións.

É moi importante ter en conta que o diálogo que se produce na comunidade de investigación ha ter *carácter filosófico*: clarifícanse conceptos, danse razóns do que se afirma, analízanse os supostos e as consecuencias das afirmacións, respéctanse as regras da lóxica etc.

Para que se produza o diálogo débense dar algunhas condicións previas e determinadas actitudes que poderíamos considerar de carácter moral: a humildade intelectual, é dicir, o recoñecemento da propia falibilidade, o que se opón ao dogmatismo; o recoñecemento do outro como persoa, que supón non excluír a ninguén que teña algo que dicir; a dispoñibilidade para xustificar os nosos puntos de vista con razóns e a escoita atenta ás opinións dos demais, entre outras.

A LÓXICA COMO CIENCIA DA ARGUMENTACIÓN

Argumentar é unha práctica lingüística sometida a *regras*, que se produce nun contexto comunicativo mediante o que pretendemos dar razón ante os demais ou ante nós mesmos dalgunhas das nosas crenzas, opinións ou accións. As razóns que presentamos han pretender ter unha validez intersubxectiva susceptible de crítica e, precisamente por iso, podemos chegar a acordos comunicativamente acadados.

A argumentación entendémola, xa que logo, seguindo a Wittgenstein, como un *xogo lingüístico*, como un acto de fala, que, como calquera xogo, está sometido a unhas *regras*. O coñecemento destas regras permítenos *avaliar* un argumento.

A ciencia que se ocupa das regras da argumentación é a *lóxica*. Ela permítenos avaliar os argumentos e decidir se son válidos, aceptables ou correctos. Poderíamos dicir que a lóxica é a gardadora da racionalidade e/ou razoabilidade dos argumentos que os seres capaces de linguaxe intercambian nunha comunidade de diálogo que busca acadar acordos válidos intersubxectivamente sobre o coñecemento da realidade e o sentido das súas vidas.

Os argumentos poden ser considerados ou como *estruturas formais ideais* (dimensión sintáctico-semántica) ou como *exemplares concretos* de fala que utilizamos nun contexto determinado e cunhas intencións particulares (dimensión pragmática). O primeiro punto de vista foi o adoptado pola *lóxica formal* e o segundo, pola *lóxica informal*. Estas formulacións non son excluíntes, polo que a investigación lóxica proposta pola FpN, a *lóxica das boas razóns*, inclúe os dous aspectos, o formal e o informal (Miranda, 1995, 2002).

Nas novelas de Lipman^[1] os estudantes non aprenden as regras lóxicas dun xeito abstracto. A lóxica non se aprende como un conxunto de procesos formais que se dan á marxe do exercicio real e concreto do razoamento e do diálogo. Nesas novelas atopámonos situacións reais de comunicación onde se realizan actos de fala concretos, avaliábeles non só dende o punto de vista sintáctico e semántico, senón tamén pragmático. Os estudantes van descubrindo as regras lóxicas mediante a práctica da argumentación e do diálogo sobre temas que lles interesan.

[1] Lipman preséntanos na súa novela *El descubrimiento de Harry* uns nenos interesados no descubrimento das leis da lóxica. A novela vén acompañada dun manual de investigación con exercicios para animar o diálogo filosófico (Lipman, 1988, b)

As regras da lóxica son discutidas polos alumnos en procesos de investigación, onde dialogan sobre problemas e situacións significativas para as súas vidas. Por isto, pensa Lipman, só a filosofía pode aportar criterios lóxicos e epistemolóxicos, que os estudantes poden aplicar ás distintas materias do currículo.

A misión da filosofía consiste en urxir e viabilizar un pensamento multidimensional nun proceso que non ten final, xa que a realidade muda constantemente. A filosofía ha tecer co maior número posible de fíos a rede que debemos utilizar para intentar comprender a realidade na súa integridade, unha realidade que é polimórfica e que non pode ser entendida mirando só dende unha única perspectiva.

O diálogo realizado en comunidade de investigación filosófica é o marco necesario para que dende pequenos aprendamos a argumentar ben, condición necesaria para desenvolver un pensamento multidimensional. ■

- LIPMAN, M. (1988, a) *El descubrimiento de Harry*. Madrid: De la Torre.

- LIPMAN, M. et alii (1988, b) *Investigación filosófica*. Madrid: De la Torre.

- LIPMAN, M. (1997) *Pensamiento complejo y educación*. Madrid: De la Torre.

- LIPMAN, M. (2016) *El lugar del pensamiento en la educación*. Barcelona: Octaedro.

- MIRANDA, T. (1995) *El juego de la argumentación*. Madrid: De la Torre.

- MIRANDA, T. (2002) *Argumentos*. Alcoy/Valencia: Ed. Marfil/Publicaciones Universidad de Valencia.